

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕ ΟΡΕΙΝΟ-ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΣΤΙΣ ΑΛΠΕΙΣ

Στέλιος Βαρβαρέσος*, Μάριος Σωτηριάδης**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ορεινοί όγκοι ως προς τη σύνθεσή τους — γεωγραφικά, κοινωνικά και οικονομικά στοιχεία — χαρακτηρίζονται ως «μειονεκτικές» ή «υπό απειλή» ιδιόμορφες χωρικές ενότητες, χαρακτηριστικά τα οποία επιδεινώνουν μια σειρά προβλημάτων στο μεγαλύτερο τμήμα των ενεργοποιούμενων οικονομικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο ένας αριθμός νέων δραστηριοτήτων, απόρροια των σύγχρονων αναγκών των «μεταβιομηχανικών κοινωνιών», όπως ο ορεινός-χιονοδρομικός τουρισμός (ΟΧΤ), συμβάλλουν στον περιορισμό των φυσικών μειονεκτημάτων μετατρέποντάς τα σε πλεονεκτήματα. Η επιλογή του ορεινού όγκου των Άλπεων ως χωρικής ενότητας μελέτης του ΟΧΤ έχει γίνει βάσει μιας συνθετικής ανάλυσης, από την οποία προκύπτει ότι κατά τη διάρκεια του τελευταίου αιώνα έχουν αναπτυχθεί διαφορετικά πρότυπα ΟΧΤ (ή σταθμοί χειμερινών αθλημάτων, ΣΧΑ) στις χωρικές ενότητες που συνθέτουν το συγκεκριμένο ορεινό όγκο. Η παρούσα δημοσίευση επικεντρώνεται στη συγκριτική μελέτη των τεσσάρων γενεών (Α, Β, Γ και Δ) σταθμών χειμερινών αθλημάτων και φιλοδοξεί να συνεισφέρει στη μελέτη και στον προβληματισμό αναφορικά με την επιλογή ενός προτύπου ανάπτυξης του ΟΧΤ που να αρμόζει καλύτερα στα γεωμορφολογικά, οικονομικοκοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά άλλων ορεινών όγκων.

Tourism Development Based on Winter Sports in the Alps: A Comparative Analysis

Stelios Varvaressos, Marios Soteriades

ABSTRACT

Mountains have a certain number of particular geographical, social, and economic features rendering them disadvantageous or threatened zones. These characteristics cause certain problems to the implemented economic activities. Such problems pertain to branch output, expensive and insufficient infrastructures, and inhabitant abandonment. However, recreational activities such as mountain tourism and skiing are called to play a positive role and transform the weaknesses into advantages. Our choice of the Alps as a spatial unit to study mountain tourism and ski resorts has been based on the fact that specific models of mountain tourism and ski resorts have been developed and implemented in the Alpine countries during the past century. This paper focuses on the comparative analysis of these models or generations and seeks to contribute to the discussion with regard to the strategic development model for mountain tourism / ski resort, which appears to be the most appropriate model for the development of the mountain zones of other countries.

* Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Παράρτημα Άμφισσας - ΤΕΙ Λαμίας, e-mail: teiamf@hol.gr.

** Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, ΤΕΙ Κρήτης, e-mail: masot@ba.aegean.gr.

Εισαγωγή

Η ανάπτυξη του ορεινού-χιονοδρομικού τουρισμού (ΟΧΤ) σε χωρικές ενότητες ορεινών όγκων έχει αποτελέσει τον κύριο παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξής τους. Οι διαθέσιμοι φυσικοί και ανθρωπογενείς πόροι διαδραματίζουν, τουλάχιστον στο αρχικό στάδιο ανάπτυξης, τον κύριο ρόλο. Οι αναπτυξιακές επιδιώξεις στους ορεινούς όγκους έχουν οδηγήσει στη δημιουργία τεσσάρων γενεών (Α έως Δ γενιά) σταθμών χειμερινών αθλημάτων (ΣΧΑ) στον ορεινό όγκο των Άλπεων, απόρροια της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, ως επίσης και της πολιτιστικής διαφοροποίησης των αλπικών χωρών (γαλλόφωνες, γερμανόφωνες και ιταλόφωνες).

Η παρουσίαση της εξελικτικής πορείας του ΟΧΤ και των τεσσάρων γενεών που καταγράφονται στο σύνολο σχεδόν των αλπικών χωρών παρέχει μια σφαιρική εικόνα του αναπτυξιακού προτύπου του ΟΧΤ, ή της γενιά των ΣΧΑ στην οποία κατατάσσονται, και μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο έρευνας και προβληματισμού σχετικά με την επιλογή ενός προτύπου ανάπτυξης ΟΧΤ που να αρμόζει καλύτερα στη γεωμορφολογία των άλλων ορεινών όγκων. Η επιλογή της ευρύτερης χωρικής ενότητας των Άλπεων δεν βασίζεται απλά και μόνο στο σκεπτικό ότι αποτελεί την κοιτίδα των χειμερινών αθλημάτων, αλλά κυρίως στο γεγονός ότι στις Άλπεις έχουν διαμορφωθεί κατά τη διάρκεια ενός περίπου αιώνα διαφορετικά αναπτυξιακά πρότυπα ΟΧΤ, ως απόρροια των διαφορετικών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δομών των υφιστάμενων εθνотήτων (Barjolle 1990: 3-9, Barberis 1992: 65-76).

Για πληρέστερη κατανόηση της ανάλυσης που έπεται, κρίνουμε σκόπιμο να παραθέσουμε τον ακόλουθο πίνακα, στον οποίο παρουσιάζονται η διαχρονική εξέλιξη και η συσχέτιση/αντιστοιχία των τεσσάρων γενεών ΣΧΑ και των δύο αναπτυξιακών προτύπων ΟΧΤ, καθώς επίσης και τα κύρια χαρακτηριστικά στοιχεία κάθε γενιάς.

Πίνακας 1.
Οι τέσσερις γενιές τοπικών Σταθμών Αθλημάτων

Σταθμοί Χειμερινών Αθλημάτων	Χαρακτηριστικά στοιχεία	Χρονικό πλαίσιο	Αναπτυξιακό πρότυπο ΟΧΤ στις Άλπεις
Α γενιάς	Αξιοποίηση των υφιστάμενων παραδοσιακών οικισμών. Πολυλειτουργικότητα. Παραθερισμός και αναψυχή	1870-1930	
Β γενιάς ή ενδιάμεσοι σταθμοί	Σχεδιασμός και κατασκευή εκ του μηδενός, σε μεγαλύτερα υψόμετρα για περισσότερες πίστες. Εξειδίκευση στη χιονοδρομία	1930-1960	
Γ γενιάς ή ολοκληρωμένοι / αυτοδύναμοι σταθμοί	Αυτοδύναμοι σταθμοί, σε μορφή θύλακα. Ολοκληρωμένος χωροταξικός-πολεοδομικός σχεδιασμός. Ογκώδεις κατασκευές / εγκαταστάσεις. Εντονότερη εξειδίκευση	1960-1974	Γαλλικό πρότυπο
Δ γενιάς ή πολυδύναμοι σταθμοί-χωριά	Έλεγχος του χωρικού πλαισίου. Διαφύλαξη παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Αρμονία με το περιβάλλον. Πολυδραστηριότητα και ήπιος / αειφορικός τουρισμός	1975-1990	Τιρολέζικο πρότυπο

Η παρούσα δημοσίευση διαρθρώνεται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος αναφέρεται στον ΟΧΤ ως κύριο παράγοντα τουριστικής ανάπτυξης των ορεινών όγκων. Το δεύτερο επικεντρώνεται στη διεθνή εμπειρία, και πιο συγκεκριμένα στον ορεινό όγκο των Άλπεων και στην ανάλυση των χαρακτηριστικών στοιχείων των τεσσάρων γενεών ΣΧΑ που αναπτύχθηκαν στις αλπικές χώρες, ενώ στο τρίτο μέρος πραγματοποιείται μια συγκριτική μελέτη των κυριότερων προτύπων τουριστικής ανάπτυξης (γαλλικού και τιρολέζικου).

1. Ορεινοί όγκοι και ορεινός-χιονοδρομικός τουρισμός

Οι ορεινοί όγκοι αποτελούν αξιόλογες γεωγραφικές ενότητες, οι οποίες διαδραματίζουν συχνά καθοριστικό ρόλο για τις περιφέρειες, τις χώρες και τις οικονομικές ζώνες της Ευρώπης. Γενικά, θεωρούνται χωρικές ενότητες οι οποίες ενσωματώνονται δύσκολα στην οικονομική ανάπτυξη και αντιμετωπίζονται ως ζώνες που τείνουν προς την περιθωριοποίηση. Χαρακτηρίζονται ως χωρικές ενότητες «υπό απειλή», λόγω των τοπικών φυσικών και ανθρωπογενών πόρων, και της ευαισθησίας τους σε ορισμένους εξωγενείς παράγοντες και ενδογενείς κρίσεις (Κοκκώσης & Τσάρας 2001: 156-160). Οι ορεινοί όγκοι μειονεκτούν λόγω της γεωμορφολογίας τους, η οποία καθιστά πολύ δυσχερές το πλαίσιο των συνθηκών διαβίωσης και περιορισμένους τους εκμεταλλεύσιμους χώρους. Διαχρονικά παρουσιάζουν μια εξελικτική πορεία, η οποία διαταράσσεται συχνά από οικονομικές και άλλου τύπου ανθρωπογενείς κρίσεις (Amato 1988). Εμφανίζουν ένα σημαντικό αριθμό λειτουργικών δυσχερειών και περιορισμών αναφορικά με τις περισσότερες οικονομικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται, και διαθέτουν αναξιοποίητους φυσικούς και ανθρωπογενείς πόρους, η αξιοποίηση των οποίων καθορίζεται όχι μόνο από την ίδια την ανάπτυξη των ορεινών όγκων, αλλά και των συνδεομένων χωρικών ενότητων (Chabert 1993: 51-64).

Συνοπτικά, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ορεινοί όγκοι είναι τέσσερα. Το πρώτο αφορά στην οικονομική αποδοτικότητα των διαφόρων παραγωγικών κλάδων, η οποία δεν μπορεί να προσεγγίσει το επίπεδο των αντίστοιχων κλάδων που είναι εγκατεστημένοι σε αστικές ή αγροτικές ζώνες. Το δεύτερο σχετίζεται με τη μικρή ανταγωνιστικότητα των τοπικών οικονομικών δραστηριοτήτων, που επιδεινώνεται περαιτέρω από τον παγκόσμιο ανταγωνισμό. Το τρίτο αφορά στα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά τους, με συνέπεια ανεπαρκείς και υψηλού κόστους υποδομές και, τέλος, το τέταρτο αφορά στην όλο και πιο έντονη πληθυσμιακή αποψίλωση των ορεινών περιοχών και εγκατάλειψη των αγροτικών περιοχών των ορεινών όγκων που επιδεινώνει το υφιστάμενο πλαίσιο δραστηριοτήτων.

Παράλληλα με τα παραπάνω μειονεκτήματα, οι ορεινοί όγκοι παρουσιάζουν και ένα σημαντικό αριθμό πλεονεκτημάτων (Ιακωβίδου 2000: 69-79), τα οποία μπορούν να διακριθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τη βιώσιμη αξιοποίηση και κατάλληλη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και την ανάπτυξη ενός αριθμού δραστηριοτήτων, οι οποίες μπορούν να αναπτυχθούν μόνο στις ορεινές ζώνες και ανταποκρίνονται στην ικανοποίηση των νέων αναγκών των «μεταβιομηχανικών» κοινωνιών, όπως ο ορεινός-χιονοδρομικός τουρισμός, ο αγροτουρισμός, τα ορεινά σπορ και οι ορεινές δραστηριότητες αναψυχής.

Ο ΟΧΤ αποτελεί συγκερασμό πέντε παραγόντων, ο πρώτος από τους ο-

πούς είναι η ικανοποίηση όλων των απαιτούμενων συνθηκών για την άσκηση της χιονοδρομίας: υψόμετρο, ποσότητα-ποιότητα-διάρκεια της περιόδου χιόνωσης και μορφολογία του εδάφους. Ο δεύτερος παράγοντας είναι οι εγκαταστάσεις άθλησης και αναψυχής (μηχανικοί αναβατήρες, πίστες χιονοδρομίας). Ο τρίτος παράγοντας αναφέρεται στις εγκαταστάσεις διαμονής και διημέρευσης (τουριστικά καταλύματα). Επίσης, οι υποδομές πρόσβασης σε όρους χρόνου και απόστασης είναι ένας κρίσιμος παράγοντας. Τέλος, ιδιαίτερα σημαντικοί είναι οι φυσικοί και ανθρωπογενείς πόροι του ορεινού όγκου, καθώς και των όμορων ζωνών (McIntyre et al. 1993).

Όσο πιο κύρια μεταβλητή παραμένει η οριοθέτηση των τριών Τ (Τοποθεσία - Τοποθεσία - Τοποθεσία), σύμφωνα με τα οποία η εξασφάλιση των προϋποθέσεων επιτυχούς λειτουργίας ενός ΣΧΑ προσδιορίζεται ουσιαστικά από την επιλογή της κατάλληλης ορεινής τοποθεσίας και την ενδεδειγμένη προσέγγιση σχεδιασμού, χωροθέτησης και οργάνωσης των λειτουργιών. Ως εκ τούτου, η επιλογή μιας συγκεκριμένης ζώνης του ορεινού όγκου προσδιορίζει καθοριστικά, αφενός μεν το πρότυπο ανάπτυξης του ΟΧΤ, αφετέρου δε τις κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις, όχι μόνο στη χωρική ενότητα αναφοράς αλλά και στο σύνολο του ορεινού όγκου (Βελισσαρίου 2000: 21-36).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η ανάπτυξη του ΟΧΤ σε μια ζώνη αποποιείται τη στενά χωρική προσέγγιση που της προσδίδουν τα τρία Τ και λειτουργεί διευρυμένα για την ενότητα του ορεινού όγκου και τις όμορες περιοχές (Cognat 1973). Ως εκ τούτου, ο περιορισμός του χάσματος που διακρίνει τις πεδιάδες από τους ορεινούς όγκους και η ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων ΟΧΤ συνεισφέρει στην ενεργοποίηση των συγκεκριμένων ζωνών προς την κατεύθυνση της προστασίας του φυσικού τοπίου και της διαφύλαξης του φυσικού περιβάλλοντος (Cater 1995: 21-28, Les Echos 1990).

Με βάση την ευρωπαϊκή εμπειρία και διευρύνοντας ακόμα περισσότερο τους προκύπτοντες συσχετισμούς, διαπιστώνεται ότι οι ορεινοί όγκοι αποτελούν πλέον ένα χώρο ανάληψης πρωτοβουλιών και νέων προσεγγίσεων, και ένα πεδίο γνώσης αλλά και εφαρμογής νέων αναπτυξιακών προσανατολισμών, μεταξύ των οποίων υπογραμμίζονται οι διαφοροποιήσεις και η άσκηση πολλαπλών δραστηριοτήτων (Broggio 1992: 25-39).

Ως κύρια μεταβλητή ενεργοποίησης του ΟΧΤ, ή διαφορετικά των ΣΧΑ, ορίζεται το σκι (Pérès 1986). Οι σκανδιναβικές χώρες θεωρούνται το λίκνο της χιονοδρομίας, η οποία πρωτοεμφανίστηκε το 1864 στις ελβετικές Άλπεις, και ειδικότερα στο Saint-Moritz. Αυτό το χειμερινό θέρετρο αποκτά μεταξύ 1884 και 1886 τις πρώτες χιονοδρομικές πίστες. Τα πρώτα ski clubs ιδρύονται το 1896, ενώ το γαλλικό Club-Alpin οργανώνει το 1907 τους πρώτους χιονοδρομικούς αγώνες. Το Chamonix υποδέχεται το 1924 τους πρώτους χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες, και το 1936 ιδρύεται η πρώτη σχολή σκι στη Valloire, ενώ στο Megève δημιουργείται ο πρώτος ΣΧΑ από τη βαρόνη Rothschild (1919-1920). Οι πρώτοι μηχανικοί αναβατήρες (ski-lifts) χρονολογούνται από τη δεκαετία του '20 στις γαλλικές Άλπεις, στους ΣΧΑ του Megève, του Saint-Gervais-les-Bains και του Clusaz.

Μέχρι και το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το σκι ήταν μια δραστηριότητα αναψυχής αποκλειστικό προνόμιο μιας ελίτ, ενώ στη συνέχεια ο εκδημοκρατισμός του προκάλεσε μια σειρά από κοινωνικές και οικονομικές ανακατατάξεις στον ορεινό όγκο των Άλπεων, του οποίου οι επιμέρους χωρικές ε-

νότητες χαρακτηρίζονταν έως τότε προβληματικές, λόγω της δυσκολίας πρόσβασης και της μεγάλης διάρκειας των χιονοπτώσεων, παραγόντων που τις καθιστούσαν απομονωμένες. Ο εκδημοκρατισμός του αθλήματος του σκι (που είναι σε μεγάλο βαθμό μια δραστηριότητα αναψυχής) και η άνοδος του βιοτικού επιπέδου των δυνητικών τουριστών στις βιομηχανικές οικονομίες και κοινωνίες της Δυτικής Ευρώπης ανέτρεψαν τις επικρατούσες στον ορεινό όγκο των Άλπεων κοινωνικές και οικονομικές δομές, των οποίων οι μοναδικές παραγωγικές δραστηριότητες μέχρι τότε ήταν η γεωργία και η κτηνοτροφία.

2. Ο ορεινός όγκος των Άλπεων και οι τέσσερις γενιές των σταθμών χειμερινών αθλημάτων

Ο ορεινός όγκος των Άλπεων, ως ενιαία χωρική ενότητα, χαρακτηρίζεται από τη μοναδικότητά του στον ευρωπαϊκό χώρο, στο βαθμό που οριοθετεί περιοχές και ζώνες οικονομικής σπουδαιότητας μεταξύ της Κεντρικής Ευρώπης και της λεκάνης της Μεσογείου. Ωστόσο αυτή η μοναδικότητα συμπληρώνεται από μια πολυδιάστατη παρουσία σε πολιτισμικό, χωρικό και λειτουργικό επίπεδο, η οποία παρουσιάζει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά (Κναφου 1994):

1) αποτελεί τον μεγαλύτερο ορεινό όγκο της Ευρώπης, ο οποίος εκτείνεται σε επτά χώρες: Ελβετία, Αυστρία, Γαλλία, Γερμανία, Λιχτενστάιν, Ιταλία και Σλοβενία.¹

2) παρουσιάζει μια ποικιλία γεωμορφολογίας και δραστηριοτήτων·

3) αποτελεί μια ιδιαίτερη γεωγραφική περιφέρεια στο κέντρο της Ευρώπης, η οποία μπορεί να θεωρηθεί ως μια οικονομική, πολιτιστική, κοινωνική και φυσική ενότητα (Freschi 1993)·

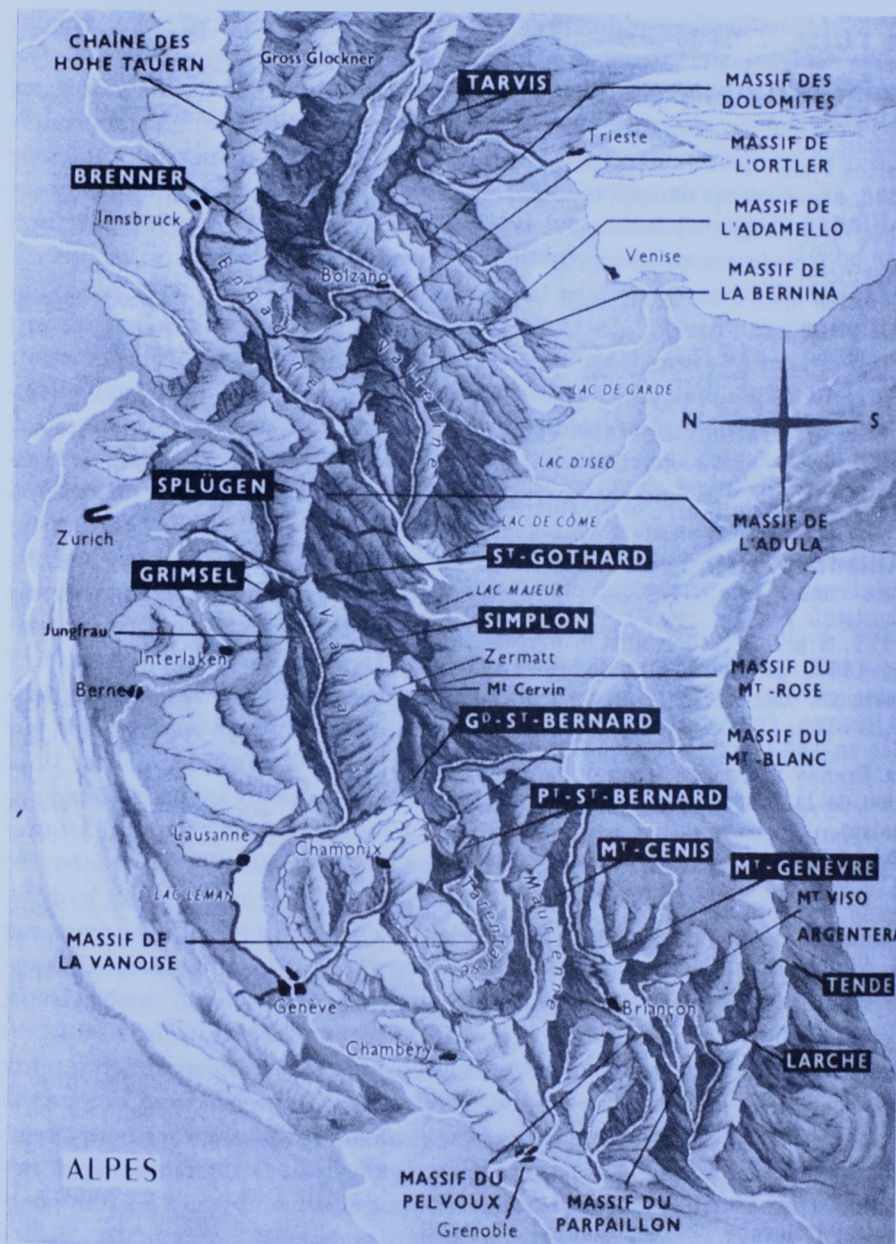
4) εμφανίζει μια σειρά ιδιαιτεροτήτων και χαρακτηριστικών που προέρχονται από την ύπαρξη πολλών λαών, κρατών και πολιτισμών που ουσιαστικά «συγκατοικούν» στον ίδιο ορεινό όγκο.²

Οι Άλπεις αντιπροσωπεύουν τον τύπο του ορεινού όγκου ο οποίος χαρακτηρίζεται ως «κατοικημένος» και «αξιοποιημένος», σε αντίθεση με άλλους ορεινούς όγκους που είναι ακατοίκητοι, όπως τα Βραχώδη Όρη (Αμερική) ή οι Ιαπωνικές Άλπεις, και από το γεγονός ότι οι κάτοικοί του διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους στο πολιτισμικό επίπεδο. Με την ανάπτυξη του ΟΧΤ έχει υποστεί τις περισσότερες κοινωνικοοικονομικές μεταβολές κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Η ανάγκη προστασίας του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και η επιδίωξη περιορισμού των εξωγενών επιδράσεων έδωσαν ώθηση σε μια σειρά οικολογικών κινημάτων (Coolins 1999). Αποτελεί ενδεχομένως τον μοναδικό ορεινό όγκο όπου ο άνθρωπος παράγοντας και η τεχνολογία επέδρασαν συνδυαστικά στην επίτευξη μιας σειράς στόχων όπως η συγκράτηση του πληθυσμού, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και η εφαρμογή των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης.

Έχουν υπάρξει αντικείμενο μελέτης ενός μεγάλου αριθμού επιστημόνων και τα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης που αναλύθηκαν, υιοθετήθηκαν και εφαρμόστηκαν σε άλλους ορεινούς όγκους. Μετά από μια ακολουθία φάσεων τουριστικής ανάπτυξης, απόρροια της εξειδίκευσης των μέχρι τότε αγροτοκτηνοτροφικών οικονομιών, έχει καταγραφεί ένας αριθμός τουριστικών δραστηριοτήτων των οποίων η ανάπτυξη ακολούθησε μια διαχρονική πορεία:

1. Βλ. Χάρτη 1, στον οποίο εμφανίζονται οι εθνικές περιοχές.

2. Κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε την εκπόνηση του Ευρωχωροταξικού Σχεδίου (Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου – ΣΑΚΧ), και ειδικότερα της ειδικής μελέτης για τον αλπικό χώρο (που αναφέρεται στις Ανατολικές Άλπεις), που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του άρθρου 10 ΕΤΠΑ.

Χάρτης 1.

Ο ορεινός όγκος των Άλπεων

(πηγή: Petit Larousse 1992, σ. 1112)

άλπινισμός (Mont Blanc 1789, Cervin 1865), ιαματικός τουρισμός (Saint-Moritz, Aix-les-Bains, Saint-Gervais-les-Bains, Bad Ischl, 19ος αιώνας), παραθερισμός υγείας (Davos, Leysin, Assy, 1867-1930), παραλίμνιος παραθερισμός (Bourget, Saint-Vaulfrang, Blend, Annecy, Oberland, δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα), κοσμικός παραθερισμός (Kitzbuhel, Gstaad, Villards-de-Lans), βοτανολογικές και χαρτογραφικές έρευνες (Zermatt) και ορεινός-χιονοδρομικός τουρισμός (Saint-Moritz 1864).

Οι Άλπεις αποτελούν τον μοναδικό ορεινό όγκο στον κόσμο στον οποίο από τα τέλη του 19ου αιώνα έως σήμερα αναπτύχθηκαν και λειτουργούν οι σημαντικότεροι ΣΧΑ. Η φιλοσοφία δημιουργίας τους, ως επίσης και η χωρική/λειτουργική διάρθρωσή τους, οδήγησε στη διαμόρφωση συγκεκριμένων γενεών

ΣΧΑ, στις οποίες κατατάσσεται το σύνολό τους (Tinard 1992: 471-500). Η προσέγγιση της χωρικής και λειτουργικής διάρθρωσης, σε συσχετισμό με τη χρονική περίοδο δημιουργίας των ΣΧΑ, οδηγεί σε δύο μεγάλες υποομάδες ΣΧΑ σχετικές με τα στάδια της εξέλιξής τους. Έτσι, η πρώτη υποομάδα, που ταυτίζεται με το πρώτο εξελικτικό στάδιο των ΣΧΑ, αντιπροσωπεύει τους σταθμούς που οφείλουν την ύπαρξή τους σε παραδοσιακούς πυρήνες αγροτοκτηνοτροφικού χαρακτήρα. Η δεύτερη υποομάδα αντιπροσωπεύει τους σταθμούς που σχεδιάζονται και κατασκευάζονται *ex nihilo* (εκ του μηδενός).

Ως προς τα κριτήρια επιλογής της θέσης εγκατάστασης των ΣΧΑ, κρίθηκε αναγκαία η ύπαρξη μιας σειράς προϋποθέσεων, πέραν των επιδιώξεων της περιφερειακής/τοπικής αναπτυξιακής πολιτικής. Τα κριτήρια που συνήθως λαμβάνονταν υπόψη από τους επενδυτές (ιδιώτες και κράτος) ήταν τα ακόλουθα: η πρόσβαση, οι υποδομές, το υψόμετρο και η επαρκής χιόνωση, το μήκος και η ποικιλία των πιστών, η γεωγραφική θέση, η ύπαρξη κατάλληλων συνθηκών για τη δημιουργία έργων ανωδομής, η ύπαρξη κατοικημένων πυρήνων αγροτοκτηνοτροφικής μορφής και, τέλος, η δυνατότητα ανάπτυξης άλλων τουριστικών δραστηριοτήτων (La Tribune de l'Expansion, 1991).

Οι ΣΧΑ που αναπτύχθηκαν διαχρονικά, μέσα σε μια εξελικτική πορεία ενός περίπου αιώνα, στον ορεινό όγκο των Άλπεων εντάσσονται στις προαναφερθείσες υποομάδες και διακρίνονται σε τέσσερις γενιές σταθμών (Α, Β, Γ και Δ — βλ. Πίν. 1). Αυτή η ταξινόμηση επιτρέπει αφενός τη διαμόρφωση ενός γενικού πλαισίου αναφοράς και αφετέρου την ευρύτερη ομαδοποίηση των χωρικών ιδιαιτεροτήτων του κάθε ΣΧΑ (Tinard 1992: 471-500, Giotart 1993: 140-147).

2.1. Η πρώτη γενιά σταθμών χειμερινών αθλημάτων (1870-1930)

Ο ορεινός τουρισμός στη χωρική ενότητα των Άλπεων κάνει την εμφάνισή του το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα. Οι πρώτοι ΣΧΑ — Chamonix, Saint-Gervais-les-Bains, Lacauene κ.ά. — προσελκύουν επισκέπτες υψηλής εισοδηματικής στάθμης (αριστοκράτες και εισοδηματίες). Ο τύπος των σταθμών και τα κίνητρα των επισκεπτών, τουλάχιστον στην αρχική φάση λειτουργίας τους, ήταν προσανατολισμένα προς τη διαμονή, με βασικά κίνητρα τον παραθερισμό και την αναψυχή (αλпинισμός, υγεία, φυσιολατρικός τουρισμός, ιαματικός τουρισμός κ.τ.λ.). Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική των ορεινών οικισμών, κύριος πόλος έλξης των πρώτων επισκεπτών, διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο στη διασφάλιση της διαμονής των τουριστών και στην άσκηση μιας σειράς δραστηριοτήτων, δηλαδή στην τουριστική χωρική οργάνωση ζωνών του ορεινού όγκου. Το δομημένο και φυσικό περιβάλλον, οι δραστηριότητες αναψυχής και ο τύπος πελατείας προσδίδουν εξαρχής σε κάθε έναν από τους σταθμούς της πρώτης γενιάς έναν εξειδικευμένο χαρακτήρα.

Η εμφάνιση του σκι γύρω στο 1910 και η δημιουργία ζήτησης για το νέο προϊόν οδήγησε τους νέους επισκέπτες, εφόσον πρακτικά ήταν αδύνατον να διημερεύσουν σε καταλύματα προσαρμοσμένα χωρικά στις απαιτήσεις του νέου αθλήματος, στα καταλύματα των ήδη υφιστάμενων σταθμών, εγκατεστημένων σε μικρότερα υψόμετρα και εξειδικευμένων στο παραθεριστικό τουρισμό: Saint-Moritz, Davos, Zermatt, Krans-Montana και Gstaad στην Ελβετία, Cortina d'Ampezzo και Courmayeur στην Ιταλία, Chamonix, Chamrousse, Saint-Gervais-les-Bains, Mont-Dore και Lacauene στην Γαλλία.

Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις η εγκατάσταση των ΣΧΑ ταυτίζεται με το χώρο του ήδη υφιστάμενου παραδοσιακού οικισμού, ο οποίος βρίσκεται σε πλαγιές (Saint-Gervais-les-Bains) ή στο βάθος μιας κοιλάδας (Chamonix) (Debarieux 1990). Οι σταθμοί της Α γενιάς, οι οποίοι σπανίως βρίσκονται σε υψόμετρο μικρότερο των 1.000 μέτρων, εμφανίζονται πολυλειτουργικοί ως προς τη χωροχρονική λειτουργία τους. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, δραστηριότητες όπως ο περίπατος και η πεζοπορία ασκούνται τόσο κατά τη χειμερινή όσο και την καλοκαιρινή περίοδο, ενώ οι δραστηριότητες του σκι, έλκηθρου, μπόσλάιτ, κάρλινγκ και πατινάζ ασκούνται μόνο κατά τη χειμερινή. Οι εγκαταστάσεις και εξοπλισμοί αναψυχής προσαρμόζονται και αυτοί με τη σειρά τους στις χωροχρονικές ιδιαιτερότητες της λειτουργίας των ΣΧΑ (μηχανικοί αναβατήρες, τραπολίνα, καζίνο, θέατρα, ιαματικά λουτρά), αποσκοπώντας στην υποδοχή μιας ευκατάστατης πελατείας τόσο τη χειμερινή όσο και τη θερινή περίοδο (Duhamel & Sacareau 1998: 185-197). Οι σταθμοί της Α γενιάς χαρακτηρίζονται είτε από ένα ανοικτό και πολυδύναμο αστικό περιβάλλον υποδοχής (Saint-Moritz, Innsbruck, Mont-Dore), είτε από μια πολυπύρηνη (ύπαρξη περισσότερων πυρήνων υποδοχής χωρικά προσδιορισμένων: παραδοσιακός οικισμός, πίστες σκι, εγκαταστάσεις διαμονής κ.τ.λ.) και πολυλειτουργική ανάπτυξη, αρκετά εμφανή στις περιπτώσεις όπου η χωρική ανάπτυξη του σταθμού έγινε σχεδόν αυθόρμητα, χωρίς κανέναν προηγούμενο χωροταξικό σχεδιασμό, με εξαίρεση ίσως τους διαμορφωμένους χώρους για την πραγματοποίηση του αθλήματος του σκι (Giotart 1993: 141-142).

Σήμερα οι σταθμοί της Α γενιάς διατηρούν σχεδόν όλα τα αρχικά τους χαρακτηριστικά, αξιοποιώντας ωστόσο κατάλληλα διαμορφωμένες χωρικές ενότητες (πίστες) του ορεινού όγκου σε μεγαλύτερα υψόμετρα. Έτσι μπορούν να ανταποκριθούν καλύτερα στις απαιτήσεις των καταναλωτών του ΟΧΤ. Ωστόσο η χωροχρονική οργάνωση και λειτουργία των σταθμών Α γενιάς καθώς και τα χαρακτηριστικά τους φαίνεται ότι δεν ικανοποιούσαν επαρκώς τις ανάγκες των χιονοδρομών. Λογική συνέπεια ήταν να αντιμετωπίσουν μια σειρά προβλημάτων χωροταξικής και λειτουργικής υφής τα οποία δεν ήταν σε θέση να επιλύσουν. Τα προβλήματα αυτά είναι τα ακόλουθα:

— Μερικοί σταθμοί, ως προς τη χωροταξική τους εγκατάσταση, δεν βρίσκονται σε μεγάλα υψόμετρα ώστε να εξασφαλίζουν επαρκή χιόνωση, αναγκαία για την άσκηση της χιονοδρομίας. Ο προσανατολισμός τους ήταν από την αρχή παραθεριστικού χαρακτήρα. Οι εν λόγω σταθμοί δημιουργήθηκαν πλησίον των κύριων ή των παραθεριστικών κατοικιών του αρχικού ορεινού παραδοσιακού οικισμού και, ως εκ τούτου, θεωρήθηκαν ως σημαντικοί καταναλωτές χώρου. Οι χιονοδρόμοι ήταν ιδιαίτερα δυσχερή λόγω του ότι οι χιονοδρομικές πίστες βρίσκονταν αρκετά μακριά από τα καταλύματα και ήταν υποχρεωμένοι να μετακινούνται.

— Ένα άλλο πρόβλημα ήταν η κατά μεγάλα χρονικά διαστήματα έλλειψη συντονισμού μεταξύ των διαφόρων λειτουργιών του σταθμού. Οι επενδύσεις, στα πλαίσια της υιοθέτησης ενός προτύπου αυθόρμητης ανάπτυξης του ορεινού όγκου μέσα από την κατασκευή καταλυμάτων, εμφανίστηκαν ως ανεξέλεγκτοι καταναλωτές του περιορισμένου ελεύθερου χώρου που διαθέτουν οι ορεινές χωρικές ενότητες, προκαλώντας συχνά περιβαλλοντικά προβλήματα.

— Τέλος, η διαχείριση των μηχανικών αναβατήρων ανήκε συχνά σε διαφορετικές εταιρείες και απαιτήθηκε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα προκειμένου να επιτευχθεί ο συντονισμός των παρεχομένων υπηρεσιών. Η αύξηση της

ζήτησης για χειμερινά αθλήματα και η αδυναμία ικανοποίησης των απαιτήσεων των χιονοδρομών οδήγησε στη δημιουργία των ΣΧΑ της δεύτερης γενιάς (Pearce 1993: 21-31).

2.2. Η δεύτερη γενιά σταθμών χειμερινών αθλημάτων ή ενδιάμεσοι σταθμοί (1930-1960)

Η τουριστική ανάπτυξη του ορεινού όγκου των Άλπεων επέβαλε ουσιαστικές μεταβολές στην προγενέστερη γενιά ΣΧΑ στα πλαίσια μιας διαφοροποιημένης ποσοτικά και ποιοτικά ζήτησης ΟΧΤ, στην οποία προσαρμόστηκαν οι επενδυτές μέσα από τη διαμόρφωση νέων προτύπων χειμερινών αθλημάτων. Οι βασικοί παράγοντες σύλληψης και δημιουργίας των σταθμών της Β γενιάς ήταν αφενός η αυξανόμενη ζήτηση για χειμερινά αθλήματα και αφετέρου η ανάγκη διαμόρφωσης περισσότερων χιονοδρομικών πιστών και σε μεγαλύτερα υψόμετρα.

Οι σταθμοί της Β γενιάς σχεδιάστηκαν και κατασκευάστηκαν σε μεγάλα υψόμετρα και κυρίως σε νέες ανεκμετάλλευτες περιοχές. Ως εκ τούτου, χαρακτηρίζονται ως σταθμοί *ex nihilo*, χωρίς ωστόσο επαρκή χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό (Giotart 1993: 142-143). Τέτοιοι νέοι και εξειδικευμένοι σταθμοί ήταν εκείνοι της *Alpes d'Isère*, *Méribel-les-Allues*, *Superbagnères* και *Super-Laurient* στη Γαλλία, *Cervinia* και *Sestrières* στην Ιταλία κ.ά. Η χωρική διάρθρωση των σταθμών της Β γενιάς, σε σύγκριση με την προγενέστερη, επιτείνει ακόμα περισσότερο την πολυπυρηνικότητα και την πολυλειτουργικότητα (π.χ. *Megève*) ή, αντιθέτως, αναδεικνύει μια νέα μορφή χωροθέτησης, συγκεντρώνοντας στην ίδια χωρική ενότητα όλους τους πυρήνες διαμονής και πόλους δραστηριοτήτων (π.χ. *Alpes d'Isère* και *Sestrières*).

Η Β γενιά σταθμών χαρακτηρίζεται από εντονότερη εξειδίκευση στο άθλημα της χιονοδρομίας σε σχέση με τους παραδοσιακούς σταθμούς της προηγούμενης γενιάς. Η νέα χωρική διάρθρωση, σε συνδυασμό με τη μαζικοποίηση του τουρισμού, είχε ως συνέπεια τη μεγαλύτερη χρήση των χωρικών ενότητων του ορεινού οικισμού (διπολικότητα), μέσω της δημιουργίας *ex nihilo* σταθμών, οι οποίοι απευθύνονταν αποκλειστικά στους λάτρεις του σκι (μονολειτουργικότητα). Ωστόσο οι σταθμοί της Β γενιάς που κατασκευάστηκαν πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο παρουσιάζουν ορισμένα μειονεκτήματα, όπως κακή οργάνωση, άναρχη εκμετάλλευση του χώρου, μη επακριβώς καθορισμένες διοικητικές αρμοδιότητες και ασαφείς διαδικασίες χρηματοδότησης.

Εντούτοις πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η δεκαετία του '30 προσφέρει σημαντικές εμπειρίες και τεχνογνωσία σχετικά με τη διαμόρφωση των τάσεων που προμήνυαν μια σημαντική μεταπολεμική ανάπτυξη των χειμερινών αθλημάτων (De Reparaz 1989: 9-16, Cognat 1973). Ως κύριες αιτίες της επερχόμενης ανάπτυξης αναφέρονται η αύξηση και διαφοροποίηση των καταναλωτών των χειμερινών αθλημάτων, ο πολλαπλασιασμός των τουριστικών καταλυμάτων, η αυξανόμενη τάση αστικοποίησης αξιολόγων και μη ορεινών οικισμών και, τέλος, η εμπλοκή μεγάλων οργανισμών και επιχειρήσεων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ένα δεύτερο κύμα ΣΧΑ Β γενιάς έρχεται να διαδεχτεί το πρώτο. Δύο τύποι σταθμών Β γενιάς αποτελούν αντιπροσωπευτικά δείγματα της νέας διάρθρωσης αναψυχής και άθλησης των χωρικών ενότητων των Άλπεων. Ο πρώτος ανταποκρίνεται στο σταθμό του *Verbier*, ο οποίος δημιουργήθηκε το 1950 στο *Valais* της Ελβετίας και παρουσιάζει εμφανέστατα τα χωρικά χαρακτηριστικά του σταθμού της Β γενιάς, α-

ντιπροσωπευτικά μιας *ex nihilo* ανάπτυξης (Giotart 1993: 142). Ο παλαιός οικισμός του Verbier βρίσκεται σε υψόμετρο 1.200-1.400 μ. σε μια πλαγιά, σε μεγαλύτερα υψόμετρα από τη χαράδρα και τον οικισμό, μεταξύ δασωδών χωρικών ενοτήτων που αποψιλώθηκαν μερικώς προκειμένου να διαπλατυνθούν οι πίστες. Επίσης, ένα μέρος των καταλυμάτων βρίσκεται στον παλαιό οικισμό, ενώ οι νέες τουριστικές εγκαταστάσεις (ξενοδοχεία, σαλέ, εγκαταστάσεις αναψυχής) καταλαμβάνουν τον ενδιάμεσο χώρο μεταξύ του αρχικού οικισμού και των πρώτων ορεινών βοσκοτόπων. Η δημιουργία των σαλέ στην νότια πλαγιά του ορεινού όγκου δεν ακολούθησε, τουλάχιστον αρχικά, κανέναν πολεοδομικό ή χωροταξικό σχεδιασμό.

Ο σταθμός του Courchevel στη Σαβοΐα της Γαλλίας παρουσιάζει, συγκριτικά με τον προηγούμενο, υψηλό βαθμό σχεδιασμού. Τα κεντρικά σημεία αυτού του σχεδιασμού ήταν οι καθοριστικές παρεμβάσεις του Περιφερειακού Συμβουλίου της Σαβοΐας, η επεξεργασία ενός ολοκληρωμένου χωροταξικού-πολεοδομικού σχεδιασμού και η συνεργασία μεταξύ δημοσίων οργανισμών και ιδιωτών επενδυτών. Πριν το 1960 ένας αριθμός νέων σταθμών, όπως Méribel-les-Allues, Cher-Chevalier, Les-Deux-Alpes κ.τ.λ., προσπάθησαν να μιμηθούν το παράδειγμα του Courchevel, ωστόσο δεν είχαν ανάλογη επιτυχία.

Από τα παραπάνω απορρέουν τα εξής:

- στους σταθμούς της Β γενιάς ο χωροταξικός-πολεοδομικός σχεδιασμός έτυχε μερικής μόνο εφαρμογής, ενώ παραμένουν σημαντικοί καταναλωτές χώρου

- οι εξοπλισμοί που δεν έχουν αθλητικό χαρακτήρα παραμένουν περιορισμένοι

- οι δραστηριότητες αναψυχής παρουσιάζονται προβληματικές λόγω της χωρικής εξάπλωσης των σταθμών.

2.3. Η τρίτη γενιά σταθμών χειμερινών αθλημάτων ή ολοκληρωμένοι/αυτοδύναμοι σταθμοί (1960-1974)

Ο ποιοτικός και ποσοτικός επαναπροσδιορισμός των αναγκών των ΣΧΑ οδήγησε κατά τη δεκαετία του '60 στη δημιουργία των ολοκληρωμένων ή αυτοδύναμων σταθμών των γαλλικών Άλπεων (Κναφου 1978). Η Γ γενιά σταθμών, ή αλλιώς «γαλλικό πρότυπο», ανταποκρινόταν στις οικονομικές και εμπορικές απαιτήσεις (οικονομική αποδοτικότητα του αθλήματος της χιονοδρομίας / σταθμού) ενός ολοκληρωμένου χωροταξικού, πολεοδομικού, τεχνολογικού και οικονομικού σχεδιασμού (Bramwell & Lane 1993: 1-5). Βασική προϋπόθεση της λειτουργικότητας του σταθμού αποτελούσε η διαρκής χιονοκάλυψη και, ως εκ τούτου, η ανάγκη δημιουργίας των ΣΧΑ σε μεγαλύτερα υψόμετρα (στα 1.500-2.000 μ.), ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες των συγκεκριμένων χωρικών ενοτήτων.

Οι σταθμοί της Γ γενιάς περιλαμβάνουν ογκώδεις κατασκευές, οι οποίες επιβάλλουν έναν χωροταξικό-πολεοδομικό σχεδιασμό πρωτόγνωρο στον ορεινό όγκο των Άλπεων. Ο νέος τύπος σταθμού, χαρακτηριζόμενος ως κατεξοχήν γαλλικό προϊόν, διακρίνεται από τις προηγούμενες γενιές σταθμών από την αστικής έμπνευσης πολεοδομία του (συγκροτήματα πολυκατοικιών, εμπορικά κέντρα και χώροι στάθμευσης), από τις τεχνικές εγκαταστάσεις (τελεφερίκ, τηλεκαμπίνες, τηλεσκι σε υψόμετρα μέχρι και 4.000 μ.) και, τέλος, από τη μορφή οργάνωσης τύπου «θύλακα» που υιοθετείται και, κατ' επέκταση, την απο-

μόνωση των επισκεπτών από τις λοιπές ορεινές χωρικές ενότητες ή ακόμα και τη χωρική ενότητα υποδοχής. Βασικά, ο κύριος επενδυτής επινοεί και διαμορφώνει το τελικό προϊόν που πρόκειται να προτείνει στους δυνητικούς καταναλωτές. Η λειτουργικότητα του επενδυτικού σχεδίου εξαρτάται από τη σύνθεση του κέντρου λήψης αποφάσεων και τις πηγές χρηματοδότησης (Περιφέρεια, ΟΤΑ, τράπεζες, κατασκευαστικές εταιρείες, ξενοδοχειακές αλυσίδες, ασφαλιστικοί οργανισμοί κ.τ.λ.).

Το μεγαλύτερο μέρος των υφιστάμενων ΣΧΑ ανήκουν στη Γ γενιά: Flaine, Avoriaz, La Plagne, Les Arcs, Teniers, Les Menuires, Isola 2000, Val-Thorens, Le Corbier κ.ά. Ο τουρισμός – κατά τη χειμερινή περίοδο με προσπάθειες επιμήκυνσης κατά την καλοκαιρινή – αποτελεί το μοναδικό προσανατολισμό των ολοκληρωμένων/αυτοδύναμων σταθμών δυναμικότητας υποδοχής 10.000-20.000 ατόμων (Tinard 1992: 475-476).

Οι σταθμοί Γ γενιάς λειτουργούν ουσιαστικά ως αυτοδύναμες χωρικές ενότητες με μορφή θύλακα στον ορεινό όγκο των Άλπεων. Η στερεότυπη χωρική δόμηση, παρά τις όποιες αρχιτεκτονικές διαφοροποιήσεις, οφείλεται στην ανάθεση του έργου σε ένα μόνο ανάδοχο (εργολάβο). Η χωρική διάρθρωση του σταθμού περιλαμβάνει έναν πυρήνα υποδοχής/διαμονής με εμπορικά καταστήματα, χώρους στάθμευσης στην είσοδο του σταθμού και χώρους χιονοδρομίας που εκτείνονται αστεροειδώς στο «μέτωπο του χιονιού» (μονοπύρηννοι/μονολειτουργικοί με μορφή θύλακα). Η μεταγενέστερη επέκταση των μητρικών αυτοδύναμων σταθμών, λόγω αύξησης της τουριστικής ζήτησης, οδήγησε στη δημιουργία περιφερειακών πυρήνων-δορυφόρων, όπως στους La Plagne, Flaine και Les Arcs (πολυπύρηνος). Αρκετές χώρες, όπως η Ελβετία (Angères, Aminona), η Ιταλία, η Ισπανία, το Ιράν, ο Λίβανος (Les Cendres), οι ΗΠΑ (Skau Valley), η Χιλή (Portigo), η Ιαπωνία (Sapporo), έχουν εισαγάγει τους σταθμούς της Γ γενιάς, ως κατεξοχήν εξαγωγίμο γαλλικό προϊόν.

Οι εμπλεκόμενοι στην κατασκευή και λειτουργία των σταθμών της Γ γενιάς ήταν απόλυτα πεπεισμένοι για την οικονομική επιτυχία τους ως ορθολογικά χωρικά διευθετημένων αυτοδύναμων σταθμών για την άσκηση της χιονοδρομίας (Sonois 1987). Ωστόσο αυτός ο τύπος σταθμού έχει υποστεί τις συνέπειες της οικολογικής ευαισθητοποίησης της δεκαετίας του '70 και χαρακτηρίστηκε ως «βιομηχανία του σκι», ενώ ταυτόχρονα αποτέλεσε αντικείμενο αρνητικών κριτικών: δημιουργία ογκωδών κατασκευών σε μεγάλα υψόμετρα προκειμένου να εξασφαλιστεί η απαιτούμενη επαρκής χιονοκάλυψη, κατασκευή ex nihilo σε αναλλοίωτες φυσικές ενότητες του ορεινού όγκου και καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος με τη δημιουργία «τεχνικών ενοτήτων» προς όφελος των εργολάβων και της αστικής πελατείας. Παρ' όλα αυτά, οι σταθμοί της Γ γενιάς, συγκρινόμενοι με τους σταθμούς προγενέστερων γενεών, χρησιμοποιήσαν σαφώς λιγότερο χώρο και απέφυγαν την περαιτέρω αλλοίωση του περιβάλλοντος με την ανέγερση διάσπαρτων κτηριακών εγκαταστάσεων. Οι αρνητικές κριτικές σχετικά με τους αυτοδύναμους σταθμούς φαίνεται να είναι περισσότερο κοινωνιολογικής/ιδεολογικής φύσης και λιγότερο χωρικής/γεωγραφικής.

Ουσιαστικά όμως οι σταθμοί της Γ γενιάς, παρά τα περιβαλλοντικά προβλήματα που προκάλεσαν σε οικολογικά ευαίσθητες χωρικές ενότητες του ορεινού όγκου των Άλπεων και την εποχιακή λειτουργία τους (χειμερινή περίοδος), έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη του ΟΧΤ, στην αύξηση των τουριστικών καταλυμάτων στις ορεινές περιοχές και στον εκδημοκρατισμό των χειμερινών αθλημάτων (Pearce 1993: 316-322).

2.4. Η τέταρτη γενιά σταθμών χειμερινών αθλημάτων ή πολυδύναμοι σταθμοί-χωριά (1975-1990)

Η αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων που προκάλεσαν οι σταθμοί της Γ γενιάς στις ορεινές χωρικές ενότητες, η συγκράτηση των ορεινών/αγροτικών πληθυσμών και ο έλεγχος της χρήσης του χώρου οδήγησαν στη δημιουργία των σταθμών της Δ γενιάς (Val Morel, Mont-Chavan). Οι σταθμοί αυτοί διαμορφώθηκαν σε μικρότερα υψόμετρα από εκείνα της προηγούμενης. Παράλληλα, το κέντρο βάρους της χωροταξικής-λειτουργικής μορφής τους μετατοπίστηκε στα εξής στοιχεία: διατήρηση της τοπικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, μικρές κατασκευές ενσωματωμένες στα δεδομένα των τοπικών κοινωνιών, προσανατολισμός στις αρχές της ήπιας/αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης και, τέλος, υιοθέτηση της αρχής της πολυδραστηριότητας από τις τοπικές κοινωνίες (Soyer 1982).

Απόρροια των παραπάνω υπήρξε ο προσανατολισμός των σταθμών της Δ γενιάς στο οικογενειακό σκι και στον ήπιο/αειφορικό τουρισμό, υιοθετώντας μια «σφραγίδα αυθεντικότητας» και αποφεύγοντας τον πολλαπλασιασμό των πόλων έλξης των τουριστών (μείωση όγκου τουριστών ανά εκτάριο). Έτσι, δημιουργείται ένας διπολικός (οικισμός και χιονοδρομικές πίστες) και πολυλειτουργικός-ανοικτός (γεωργία και μικρή βιοτεχνία) τουριστικός χώρος.

Οι σταθμοί-χωριά της Δ γενιάς εμφανίζονται ουσιαστικά ως η εναλλακτική λύση στους αυτοδύναμους σταθμούς της προηγούμενης, στο βαθμό που συνάδουν με μια αειφορική ανάπτυξη, επιδιώκοντας ταυτόχρονα την εξισορρόπηση μεταξύ τουριστικής εξειδίκευσης και άλλων δραστηριοτήτων (Slee et al. 1997: 69-87). Στην Ελβετία και την Αυστρία οι ΣΧΑ αντιστοιχούν είτε στους μεγάλους σταθμούς Α και Β γενιάς (Davos, Zermatt), είτε στο πρότυπο των σταθμών-χωριών, όπως η πάνω κοιλάδα του Otztaler στο Τιρόλο (Αυστρία), απ' όπου και επικράτησε η ταύτιση των σταθμών της Δ γενιάς με το «τιρολέζικο πρότυπο». Ουσιαστικά, τρία είναι τα χαρακτηριστικά του «τιρολέζικου προτύπου», στα οποία ενσωματώνονται όλα όσα προαναφέρθηκαν: ο έλεγχος του παραδοσιακού τους χωρικού πλαισίου (δομημένο και αγροτικό περιβάλλον), η διαφύλαξη του παραδοσιακού αλπικού διακόσμου (άσκηση αγροτοτουριστικών δραστηριοτήτων) και η ανάδειξη ενός αρμονικού περιβάλλοντος (αυστριακό τοπίο).

Οι σταθμοί-χωριά της Δ γενιάς αφορούν ένα νέο πρότυπο, εφόσον οι χωρικές ενότητες του ορεινού όγκου που συνδέθηκαν με το συγκεκριμένο τύπο σταθμών αντιπροσωπεύουν ένα αγροτικό περιβάλλον που ήταν αρνητικό στην αξιοποίηση του «λευκού χρυσού» αυτού καθ' εαυτού. Η χωρική διάθρωση/ανάπτυξη των σταθμών της Δ γενιάς και η σύνδεσή τους με τον αλπικό διάκοσμο επέτρεψαν στους σταθμούς-χωριά να αναπτύξουν συμπληρωματικές προς τη χιονοδρομία δραστηριότητες και να εμφανίζουν μια αξιόλογη θερινή τουριστική περίοδο. Ωστόσο οι κοινωνικοοικονομικές δομές των σταθμών-χωριών (κοινοτικοί σταθμοί χιονοδρομίας), οι χρηματοδοτικές δυσκολίες ανάπτυξης τουριστικής υποδομής, η μονοπολική χωρική τους δομή (μικρές εκτάσεις για χιονοδρομικές πίστες) φαίνεται να μην είναι συμβατές με την πολυπύρηνη επέκταση του χώρου υποδοχής και αναδεικνύουν την ανάγκη διακοινοτικών συμφωνιών για την εφαρμογή ενός καλύτερου διαχειριστικού πλαισίου, τόσο χωροταξικού-πολεοδομικού όσο και οικονομικού (Fyall & Garrod 1997: 51-68).

3. Τα βασικά πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης του ορεινού όγκου των Άλπεων

Η τουριστική ανάπτυξη του ορεινού όγκου των Άλπεων βασίστηκε σε δύο κυρίως πρότυπα, διαφορετικά μεταξύ τους ως προς τη σύλληψη και εφαρμογή τους, τα οποία σχετίζονται με το βαθμό οργάνωσης των ορεινών αγροτικών κοινωνιών και οικονομιών. Πρόκειται για το «τιρολέζικο πρότυπο» και το «γαλλικό πρότυπο», τα οποία αναπτύχθηκαν με άριστο τρόπο στις διάφορες χωρικές ενότητες των Άλπεων (Yelles 1999: 121-133). Το πρώτο, το οποίο συχνά αποκαλείται και «αυστριακό πρότυπο», χαρακτηρίζεται από τον ήπιο/αειφορικό προσανατολισμό του. Αντίθετα, το «γαλλικό πρότυπο», λόγω του όγκου των κατασκευών και της φιλοσοφίας του αναφορικά με τον εκδημοκρατισμό των χειμερινών αθλημάτων, θεωρείται ως αντιπροσωπευτικό του «σκληρού / μαζικού τουρισμού». Φυσικά, οι απόψεις και οι αναφορές για τη διάκριση μεταξύ «ήπιου» και «σκληρού» τουρισμού δίστανται και ενέχουν μια σχετικότητα (Κοκκώσης & Τσάρτας 2001: 78-90).

3.1. Το «τιρολέζικο πρότυπο»

Βασική αρχή στην οποία έχει στηριχθεί η σύλληψη και εφαρμογή του «τιρολέζικου προτύπου» ήταν ο ουσιαστικός έλεγχος της τουριστικής ανάπτυξης των ορεινών χωρικών ενότητων των Αυστριακών Άλπεων από τις αγροτικές κοινωνίες, οι οποίες ήταν σε θέση να διατηρήσουν τον έλεγχο των ιδιοκτησιών τους και, ως εκ τούτου, να καρπωθούν τις απορρέουσες από την τουριστική ανάπτυξη υπεραξίες. Τρεις κύριοι παράγοντες προσδιόρισαν τη διαμόρφωση του προτύπου:

α) Η αρμονική συνύπαρξη δύο συμπληρωματικών και συχνά αλληλοτροφοδοτούμενων δραστηριοτήτων, της αγροτικής και της τουριστικής. Αποτέλεσμα της παραπάνω σχέσης ήταν η υιοθέτηση της αρχής της πολυδραστηριότητας, κύριου ενεργοποιού και παραδοσιακού στοιχείου της οικονομικής και κοινωνικής υπόστασης των ορεινών πληθυσμών. Έτσι, ο αγρότης μπορεί να είναι ταυτόχρονα ιδιοκτήτης ενοικιαζομένων δωματίων ή οδηγός βουνού ή χειριστής μικρών μηχανικών αναβατήρων (Davidson 1992: 154-158).

β) Ο συσχετισμός και η αλληλοκάλυψη που υφίστανται μεταξύ αγροτικών και τουριστικών χωρικών ενότητων. Οι ΣΧΑ δημιουργήθηκαν στον περίγυρο των παραδοσιακών οικισμών, με αποτέλεσμα να διαμορφωθεί μια χωρική και δομημένη συνέχεια (παραδοσιακή αρχιτεκτονική).

γ) Η δημιουργία αξιόλογων τουριστικών οργανώσεων συλλογικής μορφής. Σε κάθε ΣΧΑ η αρμόδια οργάνωση ενεργοποιεί όλους τους συμμετέχοντες στην τουριστική δραστηριότητα, συγκεντρώνει τους αναγκαίους οικονομικούς πόρους και διασφαλίζει την προβολή-προώθηση, την αναψυχή και τη συντήρηση του σταθμού. Κατά συνέπεια, φαίνεται να διαμορφώνονται αποτελεσματικές δομές σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, με κύρια επιδίωξη την ορθολογική οργάνωση-λειτουργία του σταθμού και την ικανοποιητική προβολή-προώθησή του (Harper 1997: 143-149).

Το «τιρολέζικο πρότυπο», παράδειγμα μίμησης για πολλές ορεινές χωρικές ενότητες, παρουσιάζει τα ακόλουθα *πλεονεκτήματα* / χαρακτηριστικά: ποιότητα του χώρου υποδοχής, καλαισθησία του αγροτικού τοπίου, υψηλό βαθμό

προστασίας των φυσικών τοπίων του ορεινού όγκου, κατάλληλη αρχιτεκτονική, υλικά κατασκευής των κατοικιών (οι οποίες περιλαμβάνουν μέχρι και τον παραδοσιακό στολισμό με γεράνια) (Carmichael 1994: 93-106). Η ποιότητα της υποδοχής στη χωρική ενότητα του Τιρόλου και οι παρεχόμενες υπηρεσίες από τους αγροτικούς πληθυσμούς θεωρούνται ανώτερες των αντιστοίχων γαλλικών. Ο ντόπιος πληθυσμός εκπαιδεύτηκε στην υποδοχή των τουριστών και στη διαχείριση των υφιστάμενων πόρων, ανταποκρινόμενος με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στο περιοριστικό/ποιοτικό πλαίσιο τουριστικής ανάπτυξης που οριοθετείται από την εφαρμογή του προτύπου (Doswell 1997: 181-199). Η συμβίωση αγροτικής και τουριστικής δραστηριότητας οδήγησε στην άρση της παρακμής των αγροτικών οικονομιών, στην επιβράδυνση της πληθυσμιακής αποψίλωσης των ορεινών χωρικών ενότητων και στον περιορισμό της αστυφιλίας. Παράλληλα συνέβαλε στη διατήρηση και καλαιοσθησία του φυσικού τοπίου-διακόσμου, στην αναδιάρθρωση των αγροτικών καλλιεργειών και στην επίτευξη διπλής τουριστικής περιόδου (θερινής/χειμερινής). Τα τουριστικά καταλύματα που λειτουργούν στις ορεινές χωρικές ενότητες των Αυστριακών Άλπεων καταγράφουν υψηλά ποσοστά πληρότητας κατά τη θερινή περίοδο (Ιούνιος-Οκτώβριος), ενώ, αντίθετα, η πλειονότητα των γαλλικών σταθμών παρουσιάζει χαμηλές πληρότητες μετά το τέλος του χειμώνα, αφού οι δραστηριότητες των χειμερινών αθλημάτων επιτρέπουν τη λειτουργία των σταθμών από τον Δεκέμβριο έως τον Απρίλιο-Μάιο.

Ωστόσο το «τιρολέζικο πρότυπο» δεν παρουσιάζει μόνο πλεονεκτήματα, αλλά έχει και *μειονεκτήματα*. Οι σταθμοί δημιουργήθηκαν βασικά για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες του καλοκαιρινού/παραθεριστικού τουρισμού και πολύ λιγότερο τις απαιτήσεις των τουριστών για χειμερινά αθλήματα. Οι μηχανικοί αναβατήρες είναι συνήθως απομακρυσμένοι από τα καταλύματα. Οι προσφερόμενες για χιονοδρομία πίστες δεν διαθέτουν ούτε το μήκος ούτε το βαθμό δυσκολίας των γαλλικών. Τέλος, οι αγροτικές κοινωνίες αστικοποιούνται, οι «ενεργοί αγρότες» μειώνονται και οι αγροτικές εκτάσεις συχνά παραμελούνται και εγκαταλείπονται. Η έλλειψη φθηνών εργατικών χεριών οδήγησε συχνά σε προσπάθειες αναπλήρωσής τους από οικονομικούς μετανάστες (Olivier 1993: 167-180).

Το «τιρολέζικο πρότυπο», ως επακόλουθο μιας εναλλακτικής φιλοσοφίας οργάνωσης/διευθέτησης του χώρου αλλά και των τοπικών κοινωνιών, έχει εφαρμοστεί στις γερμανόφωνες περιοχές του ορεινού όγκου των Άλπεων, σε διάφορους τύπους. Έτσι, στην Άνω Βαυαρία το πρότυπο έχει αναπτυχθεί σε ένα περιβάλλον όπου το δασικό στοιχείο υπερτερεί του αγροτικού. Στη γερμανόφωνη Ελβετία κύριος τύπος αγροτικού καταλύματος είναι τα επιπλωμένα διαμερίσματα, όπως και στη Γαλλία, ενώ στην Αυστρία υπερτερούν τα ενοικιαζόμενα δωμάτια. Το νότιο Τιρόλο συγκριτικά με το βόρειο προσφέρει μια εναλλακτική εικόνα, λόγω της μικρής απόστασής του από τη λεκάνη της Μεσογείου (Freschi 1993).

3.2. Το «γαλλικό πρότυπο»

Το «γαλλικό πρότυπο» αντιπροσωπεύει κατά κύριο λόγο τους ΣΧΑ που χαρακτηρίζονται αυτοδύναμοι/ολοκληρωμένοι και, ως εκ τούτου, δεν αφορά το σύνολο των σταθμών, αλλά εκείνους της Γ γενιάς που διαμορφώθηκαν μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι σταθμοί του συγκεκριμένου προτύπου παρουσιάζουν δύο κοινά στοιχεία: έχουν δημιουργηθεί *ex nihilo* σε μεγάλα υψόμετρα, και συνεπώς μακριά από τους αγροτικούς οικισμούς του ορεινού όγκου, και σχεδιάστηκαν και κατασκευάστηκαν από εταιρείες των αστικών κέ-

ντρων (κυρίως του Παρισιού), με αποτέλεσμα να παραβλέπουν παντελώς τα κοινωνικά, οικονομικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά των ορεινών όγκων.

Τα *πλεονεκτήματα* του «γαλλικού προτύπου» σε χωρικό/λειτουργικό και αναπτυξιακό/οικονομικό επίπεδο είναι, κατά τη γνώμη μας, η τεχνική επιτυχία των σταθμών της Γ γενιάς (εξαγωγίμο γαλλικό προϊόν «με το κλειδί στο χέρι»). Η χωρική ενότητα των Trois Valées - Courchevel, Méribel, Les Motarettes και Menirièsses - Val Thorens καλύπτει μια επιφάνεια 250.000 εκταρίων, διαθέτει 200 μηχανικούς αναβατήρες, 260 πίστες αλπικής χιονοδρομίας (μήκους 500 χλμ.), 100 χλμ. χιονοδρομικές πίστες καταβάσεων και 600 κανόνια χιονιού. Οι μηχανικοί αναβατήρες απασχολούν περισσότερα από 1.000 άτομα το χειμώνα, κατά κύριο λόγο κατοίκους των χωρικών ενοτήτων υποδοχής, με δυναμικότητα εξυπηρέτησης 180.000 σκιέρ ανά ώρα. Η δυναμικότητα των τουριστικών καταλυμάτων υπερβαίνει τις 100.000 κλίνες (*Le Nouvel Economiste* 1989). Ένα δεύτερο πλεονέκτημα είναι η εγκατάσταση των ΣΧΑ σε κοιλάδες που εμφανίζουν έντονα δημογραφικά προβλήματα, γεγονός που λειτούργησε ανασταλτικά στη μετακίνηση των αγροτικών πληθυσμών προς τα αστικά κέντρα και δημιούργησε τις απαραίτητες προϋποθέσεις προέλκυσης νέου ανθρώπινου δυναμικού, κυρίως νεαρής ηλικίας, για μόνιμη εγκατάσταση. Επίσης, η δυνατότητα συγκράτησης εντός Γαλλίας των Γάλλων χιονοδρόμων, οι οποίοι ελλείψει επαρκώς οργανωμένων σταθμών επισκέπτονταν μέχρι το 1970 εκείνους της Αυστρίας και της Ελβετίας, με αποτέλεσμα την αύξηση των συναλλαγματικών εκροών.

Από τα *μειονεκτήματα* που παρατηρούνται στο «γαλλικό πρότυπο» το σημαντικότερο είναι η απομόνωση. Σύμφωνα με τη φιλοσοφία σύλληψης και κατασκευής τους, οι σταθμοί ήταν εξαρχής απομονωμένοι, χωρικά αλλά και ψυχολογικά, από τους αγροτικούς πληθυσμούς των ορεινών όγκων. Στις γαλλικές Άλπεις διαπιστώνεται ότι βρίσκονται συνήθως 600-800 μ. υψηλότερα από τους πλησιέστερους αγροτικούς οικισμούς, γεγονός που αντιστοιχεί συχνά σε μια απόσταση μεγαλύτερη των 10 χλμ. Ένα δεύτερο μειονέκτημα είναι ότι οι ΣΧΑ χαρακτηρίζονται από τις ογκώδεις διαστάσεις τους και την αδυναμία ενσωμάτωσής τους στο ευαίσθητο και χωρικά περιορισμένο φυσικό περιβάλλον, το οποίο τα τελευταία είκοσι χρόνια θεωρείται «υπό απειλή». Οι αντιθέσεις φαίνονται συχνά μεγάλες και οι χαρακτηρισμοί «εργοστάσια του σκι» ανάγουν στο πρότυπο του παραθεριστικού-ηλιοτροπικού τουρισμού που έχει αναπτυχθεί στην παράκτια ζώνη της Μεσογείου. Αρκετοί σταθμοί δυναμικότητας μεγαλύτερης των 15.000 κλινών, αμφιβόλων αισθητικών και αρχιτεκτονικών επιλογών, προσομοιάζουν περισσότερο προς τα αστικά πολεοδομικά πρότυπα. Ωστόσο η χωροθέτηση και η λειτουργία των σταθμών της Γ γενιάς δεν περιορίζονται μόνο σε χωρικά, λειτουργικά και οικονομικά ζητήματα, επεκτείνονται και σε θέματα καθαρά ιδεολογικής και πολιτικής φύσης. Έχουν διατυπωθεί κριτικές που αναφέρονται σε «αποικιοκρατικού τύπου» οργάνωση και λειτουργία των σταθμών αυτών, όπου επιχειρείται η εξάρτηση και εκμετάλλευση των ορεινών όγκων από απομακρυσμένα και ξένων συμφερόντων κέντρα αποφάσεων, τα οποία αγνοούν τον τοπικό πληθυσμό. Το τρίτο μειονέκτημα είναι ότι οι περισσότεροι σταθμοί παρουσιάζουν προβλήματα οικονομικής φύσης, στα οποία οι επενδυτές είχαν αποδώσει αρχικά μικρή σημασία. Είχαν κατασκευαστεί σε μεγάλα υψόμετρα και σε γυμνά τοπία, γεγονός που προκάλεσε σοβαρά προβλήματα σχετικά με την οικονομική αποδοτικότητα και λειτουργικότητα τους κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής περιόδου, καθώς και τη δυνατότητα ανάπτυξης άλλων μορφών τουρισμού. Τέλος, η κριτική θεώρηση των σταθμών Γ γενιάς ως αστικού τύπου σχεδιασμό δημιούργησε μια αρ-

νητική εικόνα για το πρότυπο. Στη συνέχεια η εικόνα αυτή αποτέλεσε το έναυσμα για αναπροσαρμογές σε επίπεδο χωροθέτησης και σχεδιασμού των κατασκευών, με επίκεντρο ενδιαφέροντος τη μεγαλύτερη ικανοποίηση των αναγκών των τουριστών. Στα πλαίσια της παραπάνω λογικής, παρατηρείται η χρήση παραδοσιακών υλικών, π.χ. πέτρας και ξύλου, στην κατασκευή του σταθμού του Val Morel.

Συμπερασματικά, σε σχέση με τις επιπτώσεις που είχαν οι σταθμοί Γ γενιάς στους αγροτικούς πληθυσμούς των ορεινών χωρικών ενοτήτων, μπορούμε να υπογραμμίσουμε ότι οι ντόπιοι πληθυσμοί δεν ελήφθησαν σοβαρά υπόψη στις φάσεις του σχεδιασμού και της κατασκευής των σταθμών, την υπεραξία από την πώληση της αγροτικής γης καρπώθηκαν οι επενδυτές που προέρχονταν σχεδόν στο σύνολό τους από αστικά κέντρα, ενώ το μέγεθος των σταθμών, ο μεγάλος αριθμός δραστηριοτήτων και η ολοκληρωμένη/αυτοδύναμη μορφή τους απέτρεψαν συχνά τους πληθυσμούς της χωρικής ενότητας υποδοχής από το να συμμετάσχουν ουσιαστικά στη λειτουργία τους, πέρα από τη δημιουργία ενός μικρού αριθμού ανειδίκευτων και εποχιακών θέσεων απασχόλησης.

Διαχρονικά, από την εφαρμογή του «γαλλικού προτύπου» στις Άλπεις έως σήμερα, παρατηρείται μια σειρά διαρθρωτικών και λειτουργικών μεταβολών, δηλαδή οι αρχικοί επενδυτές αποδεσμεύονται από τη συνολική διαχείριση των σταθμών και περιορίζονται στους μηχανικούς αναβατήρες και σε ένα μέρος των καταλυμάτων, οι τοπικοί πληθυσμοί συμμετέχουν πιο ενεργά στη λειτουργία των σταθμών, στο βαθμό που οι κοινωνικοοικονομικοί και ψυχολογικοί παράγοντες που εμπόδισαν τη συμμετοχή τους στις πρώτες φάσεις εμφανίζονται αρκετά αποδυναμωμένοι, όμως η χωρική απομόνωση μεταξύ των σταθμών και των ορεινών αγροτικών οικισμών παραμένει αμετάβλητη.

4. Συμπεράσματα από την ανάλυση των δύο προτύπων σταθμών χειμερινών αθλημάτων και της τουριστικής ανάπτυξης του ορεινού όγκου των Άλπεων

Το σκεπτικό της διαμόρφωσης ενός «αναπτυξιακού προτύπου» ανάγεται στο γεγονός ότι είναι σε θέση να προσφέρει ικανοποιητικές και κατάλληλες λύσεις και εκτός της αρχικής χωρικής ενότητας εφαρμογής του. Στην περίπτωση του «τιρολέζικου προτύπου» και του «γαλλικού προτύπου», η εφαρμογή τους φαίνεται να θέτει έναν αριθμό περιοριστικών όρων, στο βαθμό που και τα δύο πρότυπα αντιπροσωπεύουν ορεινούς αγροτικούς πληθυσμούς με διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά.

Το «τιρολέζικο πρότυπο» επικέντρωσε την οργάνωση και λειτουργία του σε μια ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, η οποία επιθυμεί να παραμείνει ο κύριος διαχειριστής της ανάπτυξης της. Το «γαλλικό πρότυπο» ανταποκρίνεται σε διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά. Οι αγροτικές κοινωνίες των Γαλλικών Άλπεων χαρακτηρίζονται από μια κοινωνικοοικονομική αποδιάρθρωση και πληθυσμιακή συρρίκνωση. Οι τοπικές κοινωνίες, αποδυναμωμένες και ανίσχυρες, δεν είναι σε θέση να δώσουν ικανοποιητικές λύσεις στα παραπάνω προβλήματα και εγκαταλείπονται στις παρεμβάσεις εξωγενών παραγόντων αστικής προέλευσης, οι οποίες προσφέρουν εισοδήματα και θέσεις εργασίας (Murphy 1994: 274-289). Συνεπώς, το κάθε ένα από τα δύο αναπτυξιακά πρότυπα των Άλπεων είναι απόρροια της εξελικτικής πορείας δύο τελείως διαφορετικών μεταξύ τους κοινωνιών, γεγονός που περιο-

ρίζει σημαντικά τη δυνατότητα μιας γενικότερης υιοθέτησής τους ως προτύπων τουριστικής ανάπτυξης των ορεινών όγκων. Το «τιρολέζικο πρότυπο» μπορεί να θεωρηθεί ως το πλέον διαδεδομένο στις περισσότερες χωρικές ενότητες του ορεινού όγκου των Άλπεων (Δολομίτες στην Ιταλία, Val Gardena στην Ελβετία, Grisons στη Γερμανία κ.ά.). Στα πλαίσια της υιοθέτησης της αρχής της πολυδραστηριότητας των ΣΧΑ, η αλληλοσύνδεση του αθλήματος της χιονοδρομίας και του αγροτοτουρισμού επηρέασε θετικά τόσο τους τουρίστες-καταναλωτές όσο και τους παραγωγούς-επενδυτές (γερμανόφωνες Άλπεις, περιοχή του Beaufort στις γαλλικές Άλπεις κ.ά.). Ωστόσο πρέπει να αναφερθεί ότι στις γαλλικές Άλπεις οι αυτοδύναμοι/ολοκληρωμένοι σταθμοί της Γ γενιάς υστερούν σημαντικά ως προς την ποιότητα της υποδοχής και εξυπηρέτησης σε σχέση με τους αντιστοίχους σταθμούς-χωριά της Δ γενιάς των αυστριακών Άλπεων.

Τα πρότυπα ΣΧΑ που έχουν αναπτυχθεί στον ορεινό όγκο των Άλπεων φαίνεται ότι δεν παρουσιάζουν μια μονοδιάστατη χρησιμότητα και λειτουργικότητα, αλλά, αντίθετα, χαρακτηρίζονται πολυσήμαντα και πολυλειτουργικά. Το «γαλλικό πρότυπο» οφείλει την ανάπτυξή του πρώτιστα στον ΟΧΤ, πλαισιωμένο με δραστηριότητες αναψυχής. Η πολυμορφία και ετερογένεια της τουριστικής ζήτησης, η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των ΣΧΑ, οι ιδιαιτερότητες των ορεινών όγκων, οι υφιστάμενοι φυσικοί και ανθρωπογενείς πόροι, δημιούργησαν σε μια δεύτερη φάση μια σειρά συμπληρωματικών μορφών τουρισμού όπως ο οικοτουρισμός, ο πολιτιστικός/εκπαιδευτικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός κ.ά. (Κομίλης 2001: 107-134).

Το «τιρολέζικο πρότυπο» χαρακτηρίζεται εξ αρχής ως πολυδιάστατο, όπου σε πρώτη φάση αναπτύσσονται δραστηριότητες όπως ο αγροτουρισμός, ο παραθεριστικός τουρισμός κ.ά. Τις παραπάνω τουριστικές δραστηριότητες συμπληρώνει σε μια δεύτερη φάση ο ΟΧΤ. Ως εκ τούτου ο τελευταίος παίζει συμπληρωματικό ρόλο.

Ουσιαστικά, τόσο το «γαλλικό» όσο και το «τιρολέζικο» αφορούν σε δύο σύνθετα και πολυδιάστατα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης του ορεινού όγκου των Άλπεων, τα οποία στηρίζαν τη σύλληψη, εφαρμογή, λειτουργία και οικονομική αποδοτικότητά τους, καθώς και τη διαφοροποίησή τους, στα κατά περίπτωση συγκριτικά πλεονεκτήματα, τα οποία παρείχε το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον των ορεινών χωρικών ενότητων. Αυτός είναι, κατά τη γνώμη μας, ο κύριος προσδιοριστικός παράγοντας για το σχεδιασμό και ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων στους ορεινούς όγκους της χώρας μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Amato, G. (1988), *Une politique pour les zones de montagne*, Rapport d'information de la section du développement régional du Comité Economique et Social des C.E., Bruxelles: C.E.
- Βαρβαρέσος, Σ. (2000), *Τουρισμός: Έννοιες, μεγέθη, δομές*, β' έκδ., Αθήνα: Προπομπός.
- Βαρβαρέσος, Σ. (1999), *Τουριστική ανάπτυξη και διοικητική αποκέντρωση*, Αθήνα: Προπομπός.
- Barberis, C. (1992), «La montagne ou les montagnes italiennes, identités et civilisation», *Revue de Géographie Alpine*, 4: 65-76.
- Barjolle, D. (1990), «La politique de la montagne en Suisse. Quelques enseignements pour la France», *Economie rurale*, 197: 3-9.
- Βελισσαρίου, Ε. (2000), «Μάνατζμεντ ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού», *Εκπαιδευτικό υλικό ΜΠΣ «Διοίκηση Τουρισμού και Τουριστικών Επιχειρήσεων»*, τόμ. Δ', Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, σ. 1-36.

- Bramwell, B., Lane, B. (1993), «Sustainable Tourism: An Evolving Global Approach», *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1): 1-5.
- Broggio, C. (1992), «Les enjeux d'une politique montagne pour l'Europe», *Revue de Géographie Alpine*, 4: 25-39.
- Carmichael, B. (1994), «Using Conjoint Modelling to Measure Tourist Image and Analyze Ski Resort Choice», στο Jonshon, P., Thomas, B. (eds), *Choice and Demand in Tourism*, London: Mansell, σ. 93-106.
- Cater, E. (1995), «Environmental Considerations in Sustainable Tourism», *Geographical Journal*, 161(1): 21-28.
- Chabert, L. (1993), «L'aménagement de la montagne Suisse», *Revue de Géographie Alpine*, 2: 51-64.
- Cognat, B. (1973), *La montagne colonisée*, Paris: Editions du Cerf.
- Coolins, A. (1999), «Tourism Development and Natural Capital», *Annals of Tourism Research*, 26(1): 98-109.
- Davidson, R. (1992), *Tourism in Europe*, London: Pitman Publishing, σ. 154-158.
- De Reparaz, A. (1989), «Les stations de ski communales et leur insertion dans le monde rural des Alpes du sud», *Méditerranée*, Aix-en-Provence, 4: 9-16.
- Debardix, B. (1990), *Chamonix-Mont Blanc*, Grenoble: PUG, Coll. «Montagnes».
- Doswell, R. (1997), *Tourism: How Effective Management Makes the Difference*, Oxford: Butterworth-Heinemann, σ. 181-199.
- Duhamel, P., Sacareau, I. (1998), *Le tourisme dans le monde*, Paris: Armand Colin, σ. 185-197.
- Freschi, L. (1993), «La politique d'aménagement de la montagne au Tyrol du sud (Italie): un modèle d'autodéveloppement?», *Revue de Géographie Alpine*, 2: 31-49.
- Fyall, A., Garrod, B. (1997), «Sustainable Tourism: Towards a Methodology for Implementing the Concept», στο Stabler, M. J. (ed.), *Tourism & Sustainability, Principles to Practice*, Wallingford, Oxon: CAB International, σ. 51-68.
- Giotart, J. P. L. (1993), *Géographie du tourisme*, 8e έκδ., Paris: Masson.
- Harper, P. (1997), «The Importance of Community Involvement in Sustainable Tourism Development», στο Stabler, M. J. (ed.), *Tourism & Sustainability, Principles to Practice*, Wallingford, Oxon: CAB International, σ. 143-149.
- Ιακωβίδου, Ο. (2000), «Αγροτουρισμός: Το μικρό, όμορφο και θηλυκό πρόσωπο στον τουρισμό», στο Τσάρτας, Π. (επιμ.), *Τουριστική ανάπτυξη: πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εξάντας, σ. 69-79.
- Knafou, R. (1978), *Les stations intégrées des sports d'hiver des Alpes Françaises. L'aménagement de la montagne «à la française»*, Paris: Masson.
- Knafou, R. (1994), *Les Alpes*, Paris: PUF, Coll. «Que sais-je?».
- Κογκώσης, Χ., Τσάρτας, Π. (2001), *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον*, Αθήνα: Κριτική, σ. 78-90, 156-160.
- Κομύλης, Π. (2001), *Οικοτουρισμός: η εναλλακτική πρόταση αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης*, Αθήνα: Προπομπός, σ. 107-134 και 150-152.
- La Tribune de l'Expansion* (1991), «Le développement des stations de ski sous haute surveillance», 16 avril, σ. 12.
- Le Nouvel Economiste* (1989), «Peut-on investir dans les stations de sports d'hiver?», 29 décembre, σ. 10.
- Les Echos* (1990), «Les stations de montagne sonnent la mobilisation générale», 17 octobre, σ. 12.
- McIntyre, G., Hetherington, A., Inskip, E. (1993), *Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners*, Madrid: World Tourism Organization.
- Murphy, P. (1994), «Tourism and Sustainable Development», στο Theobald, W. (ed.), *Global Tourism. The Next Decade*, Oxford: Butterworth-Heinemann, σ. 274-289.
- Olivier, A. (1993), «Vers une nouvelle ruralité dans la montagne touristique et urbaine? Le cas de Saint-Gervais-les-Bains», *Revue de Géographie Alpine*, 2: 167-180.
- Pearce, D. (1993), *Géographie du tourisme*, Paris: Nathan, Coll. «Géographie», σ. 9-31, 316-322.
- Pérés, M. (1986), *Le ski alpin*, Paris: PUF, Coll. «Que sais-je?».
- Σωτηριάδης, Μ. (1994), *Τουριστική πολιτική, Ηράκλειο: ΤΕΙ Κρήτης*, σ. 172-181.
- Slee, W., Farr, H., Snowdon, P. (1997), «Sustainable Tourism and the Local Economy», στο Stabler, M. J. (επιμ.), *Tourism & Sustainability, Principles to Practice*, Wallingford, Oxon: CAB International, σ. 69-87.
- Sonois, J. P. (1987), «Les sports d'hiver: déclin ou maturité?», *Espaces*, 84.
- Soyer, D. (1982), «Sports d'hiver et processus de pente: la nécessité d'une analyse spatio-temporelle des interactions», *Méditerranée*, Aix-en-Provence, 3: 45-50.
- Tinard, A. (1992), *Le Tourisme. Economie et management*, Paris: McGraw-Hill, σ. 471-500.
- Yelles, N. B. (1999), *Le tourisme en France: territoires et stratégies*, Paris: Armand Colin, σ. 121-133.